

Török Péter

Az alapvető szociális és gyermeknevelési támogatások, ellátások és szolgáltatások ismertsége – részletes elemzés

Amint azt a *Kapocs* negyedik, 2003 februári számában már röviden ismertettük, a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet országos szinten, kérdőíves lekérdezéssel vizsgálta, hogy az emberek mennyire ismerik a bizonyos helyzetekben őket megillető támogatásokat, szolgáltatásokat.

A kutatás háttérében egyrészt az a feltevés húzódott meg, hogy az emberek nem ismerik a lehetőségeiket. Ha ez ténylegesen így van, akkor a legnagyobb jóakarat és a törvényileg biztosított támogatások, ellátások stb. ellenére is szomorú következményekkel kell számolnunk, többek közt azzal, hogy a lakosság esetleg nem veszi igénybe azt, ami pedig megilletné, s főleg, amire nagy szüksége is lenne.

Másrészt az motivált bennünket a vizsgálatra, hogy a szakemberek és döntéshozók általában jobban ismerik az ellátás *intézményi* oldalát, annak felépítését, az igénybevétel feltételeit, az *igénybevevők* oldaláról viszont sokkal kevesebb információ áll rendelkezésünkre. Ezért az NCSSZI Kutatási Igazgatóságának kutatási programja nagyobb hangsúlyt kíván fektetni a személyorientált kutatásokra. Ebbe a programba pedig szervesen illeszkedett az ellátások, támogatások és szolgáltatások ismertségének vizsgálata.

A mostani, az adatokat részletesen vizsgáló tanulmány két főbb részből áll: egy rövidebb ismertető, tájékoztató, és egy hosszabb elemző fejezetből. Mivel a felmérés körülményei, valamint a megkérdezettek azon adatai, amelyek leginkább összefüggenek az egyének szociális és gyermekvédelemmel, ellátással kapcsolatos ismereteivel, illetve azokra leginkább befolyással bír(hat)nak, az említett cikkben már közlésre kerültek, ezért itt ezekre nem térek ki. A lehetséges támogatások, ellátások stb. ismertségének adatait is csak egy összegző táblázatban közlöm, illetve röviden értékelem.

A második fő részben először azt elemzem, hogy melyek azok a jellemzők, adottságok, amelyek leginkább befolyásolják az egyes ismertségeket. Ezt követően megvizsgálom néhány speciális csoportot, és a nekik szánt támogatás ismertségét.

Végezetül a tanulmány összegzésében megfogalmazok néhány olyan javaslatot, amelyek hozzásegíthetnek bennünket a hazai szociális és gyermeknevelési ellátottság minél optimálisabb kialakításához.

Az egyes ellátások, támogatások, szolgáltatások ismertsége

Az egyes ellátások, szolgáltatások, támogatások stb. három nagy csoportba sorolhatók: a gyermekellátással és -neveléssel kapcsolatosak, a felnőttkorban igénybe vehetők és az időskorúakat megilletők. Kérdéseink – két kivételtől eltekintve – nem specifikus helyzetekre, hanem az említett három „életállapotban”, illetve azok egyes „szakaszaiban” igényelhető ellátásokra, támogatásokra vonatkoztak. A felmérésben arra voltunk kíváncsiak, hogy az egyes ellátási és támogatási formákról mekkora a válaszadók *aktív* tudása. Ezért a megkérdezettek nem kaptak kezükbe az ellátásokat, támogatásokat felsoroló válaszlapokat, más szóval csak a saját tudásukra, ismeretükre hagyatkozhattak. Ha említettek valamilyen támogatási, ellátási formát, megkérdeztük azt is, hogy ismernek-e valakit, aki azt igénybe vette, vagy részesült benne.

Az egyes támogatások ismertségének rangsora alapján – melyet a 1. táblázatában láthatunk – nem lehet egyetlen „életállapot-csoportról” sem állítani, hogy azt sokkal jobban, vagy sokkal kevésbé ismernék az emberek. A leginkább ismert első, illetve a legkevésbé ismert utolsó tíz támogatási, ellátási forma közt egyformán találunk gyermekellátással és -neveléssel kapcsolatos, felnőttkorban igénybe vehető és időskorúakat megillető szolgáltatásokat, támogatásokat.

1. táblázat

Az egyes támogatások ismertségének rangsora

Rangsor	Megnevezés	Ismertség (%)
1.	Gyermekgondozási segély	82,3
2.	Idősek részére ápolást, gondozást nyújtó otthon	81,9
3.	Családi pótlék	78,9
4.	Gyermekgondozási díj	65,2
5.	Gyermekneveléssel kapcs. lakásépítési támogatás	63,3
6.	Munkanélküliek jövedelempótló járadéka	60,9
7.	Rendszeres szociális segély	50,1
8.	Kedvező kamatozású lakáshitel	47,4
9.	Anyasági támogatás	44,6
10.	Idősek klubja	39,2
11.	Természetben nyújtható támogatások	35,2
12.	Tankönyv- és tanszerellátás támogatása	31,5
13.	Iskoláztatási támogatás	29,5
14.	Bébi szitter	28,5
15.	Jövedelemadót csökkentő kedvezmény	27,9
16.	Kiegészítő családi pótlék	23,9
17.	Étkezési térítési díjkedvezmény	22,7
18.	Iskolai napközis foglalkozások	22,6
19.	Megelőlegezett tartásdíj	22,5
20.	Átmeneti segély	22,2
21.	Terhességi- gyermekágyi segély	22,1
22.	Temetési segély	22,1
23.	Idősek gondozóháza (átmeneti intézménye)	21,2
24.	Étkeztetés	20,1
25.	Gyermekápolási táppénz	20,0
26.	Lakásfenntartási támogatás	18,9
27.	Időskorúak járadéka	18,0

28.	Ápolási díj	17,7
29.	Emelt összegű családi pótlék	17,6
30.	GYET	17,5
31.	Gyermek után járó fizetés nélküli szabadság	17,5
32.	Házi segítségnyújtás	15,1
33.	Tandíj	14,3
34.	Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás	14,1
35.	Családsegítés	10,7
36.	Házi gyermekfelügyelet	8,0
37.	Egyéb ellátásért fizetett díj átvállalása	6,1
38.	Játszócsoporthoz, játszótér	5,7
39.	Egészségügyi szolgáltatásért fizetett térítési díj	5,5
40.	Családi napközi	4,7
41.	Gyermekjóléti szolgálat	3,8
42.	Gyermeknevelési pótszab. (fizetett és anélküli)	1,5

Megjegyzés és magyarázat: Itt ugyan csak 42 támogatás, szolgáltatás stb. van felsorolva, de a szövegben, illetve a táblázatokban a maximálisan ismerhető támogatások száma 48. A különbség oka az, hogy egyes támogatásokat – lakásfenntartási támogatás, átmeneti segély, temetési segély, házi segítségnyújtás, családsegítés, étkeztetés – mind a felnőtt, mind pedig az idős lakosság igénybe vehet, ezért ezek kétszer számítanak.

Megállapíthatjuk, hogy az emberek nagy többsége az ellátásoknak, szolgáltatásoknak csak kis részét ismeri. A válaszolók 1,6 százaléka egyet sem ismert, ötöde (20,4 %) 1-6 támogatást tudott megnevezni. 7 és 11 közötti szolgáltatást, támogatást ismert a megkérdezettek mintegy negyede, míg a 12 és 25 közöttieket ismerők aránya 33,9 százalék, vagyis a válaszolók harmada. 26-ot vagy annál többet a megkérdezettek nem egész tizede említett. A táblázat alapján mindezt úgy is „összegezhetjük”, hogy a különféle támogatások, ellátások stb. háromnegyed részét a megkérdezetteknek legfeljebb csak a harmada tudta megnevezni.

Az ismertséget leginkább befolyásoló tényezők

A TÁRKI által végzett felmérés az ország lakosságának kor- és nembeli megoszlására, valamint az iskolai végzettségre és a településtípusokra nézve volt reprezentatív. Ez utóbbit elemezve a 2a. táblázat tanúsága szerint a budapesti lakosok ismerik átlagosan a legtöbb, míg a községek a legkevesebb támogatást. A városiak, illetve a megyeszékhelyen lakók által ismert támogatások és szolgáltatások száma nem nagyon tér el az országos átlagtól (13,6). Mindenképp megjegyzendő azonban, hogy a budapestiek oly jelentős mértékben ismernek több szolgáltatást, támogatást, hogy ezzel az országos átlagot minden más településtípuson mért átlagos ismertségnél magasabbra emelik.

A 2b. táblázat adataiból viszont azt láthatjuk, hogy az észak-alföldi régióban, azon belül is Szabolcs-Szatmár és Hajdú-Bihar megyékben a legalacsonyabb az egyes szolgáltatások és támogatások átlagos ismertsége. Ha a megyeátlagokat nézzük, akkor a településtípusokkal ellentétben itt már nem a pestiek vezetnek, hanem a békésiek; sőt a budapesti átlagot eléggé megközelítik a komárom-esztergomiak, a nógrádiak és a Vas megyeiek is. Ennek fényében már nem lehet olyan biztosan valószínűsíteni, hogy a fővárosi kerületek önkormányzatai viszonylagosan több kérelmet kell hogy elbíráljanak, és adott esetben kielégítsenek. Az észak-alföldi és a dél-dunántúli régiókban viszont különös gondot kell fordítani a támogatások és szolgáltatások ismertségének javítására.

2a. táblázat

Az egyes településtípusokon lakók által ismert támogatások, szolgáltatások átlagos száma

Település típusa	Válaszolók száma	Min. ismertség	Max. ismertség	Átlagos ismertség
Község	739	0	47	11,6
Város	594	0	47	13,1
Megyeszékhely	323	0	43	12,6
Budapest	377	0	48	17,3

2b. táblázat

Az egyes megyékben, illetve régiókban lakók által ismert támogatások, szolgáltatások száma

Megyék	N	Min.	Max.	Átlagos	Régió	Régiós

		ismertség	ismertség	ismertség		átlag
Budapest	377	0	48	17,3	Központi	15,7
Pest	221	0	39	12,9		
Nógrád	26	2	46	16,4	Észak-Magyar-ország	12,6
Heves	50	2	26	11,5		
Borsod-Abaúj-Zemplén	163	0	40	12,4		
Jász-Nagykun-Szolnok	86	1	44	13,2	Észak-Alföld	10,2
Szabolcs-Szatmár-Ber.	154	0	36	9,1		
Hajdú-Bihar	73	1	41	9,2		
Csongrád	94	0	44	10,9	Dél-Alföld	14,0
Bács-Kiskun	104	3	40	12,8		
Békés	73	0	47	19,8		
Komárom-Esztergom	48	7	31	16,8	Észak-Dunán-túl	12,3
Veszprém	88	2	36	12,0		
Fejér	89	1	27	10,0		
Somogy	109	2	28	10,2	Dél-Dunántúl	11,0
Baranya	64	0	44	12,0		
Tolna	13	4	24	12,9		
Győr-Moson-Sopron	69	0	32	11,7	Nyugat Dunán-túl	13,6
Vas	93	0	47	16,6		
Zala	38	0	25	9,8		

Az egyes támogatások, szolgáltatások ismertségének mértéke az iskolai végzettség tükrében nem okozott különösebb meglepetést: minél iskolázottabb valaki, annál nagyobb a valószínűsége, hogy több támogatást ismer. A 3a. táblázat adataiból kitűnik, hogy az iskolázottabbak kisebb arányban szerepelnek a kevesebb segélyt, szolgáltatást stb. ismerők csoportjában, illetve a műveltebbek nagyobb arányban találhatók a többet ismerők kategóriáiban. A 3b. táblázat adatai azonban jól rámutatnak arra, hogy az iskolázottság és a támogatások ismertsége közti összefüggésben fellelhető egy bizonyos kiegyenlítő tendencia is. Nem lehet ugyanis azt állítani, hogy a legkevésbé iskolázottak – vagyis azok, akik még a 8 általánost sem fejezték be – adnák legnagyobb arányban az egyet sem ismerők, illetve a csak

keveset ismerők csoportját; az alapfokú végzettséggel rendelkezők nagyobb százalékban szerepelnek mindkét csoportban. Hasonlóképp, a „kiegyenlítő tendenciát” tovább szemléltetve, azt sem mondhatjuk, hogy a legiskolázottabbak tennék ki a legnagyobb arányban a legtöbbet ismerők csoportját. Érdekes módon a 26 vagy annál több támogatási, ellátási formát ismerők közt is az alapfokú végzettséggel rendelkezők szerepeltek a legnagyobb arányban.

3a. táblázat

Támogatások ismertsége és iskolázottság – százalékos arányok az iskolázottsági kategóriákon belül

Ismertségi kategóriák	8 általánosnál kevesebb	Alapfokú végzettség	Középfokú végzettség	Felsőfokú végzettség
Egyet sem ismer	7,2	1,3	1,1	0,4
1-6	47,1	22,7	12,9	10,6
7-11	25,5	31,9	31,1	22,0
12-25	19,0	36,4	43,1	48,0
26 és a felett	1,3	7,7	11,8	19,1
Összes (N=2026)	100 (153)	100 (1077)	100 (550)	100(246)

3b. táblázat

Támogatások ismertsége és iskolázottság - százalékos arányok az összes ismertség kategóriáin belül

Ismertségi kategóriák	8 ált.-nál kevesebb	Alapfokú végzettség	Középfokú végzettség	Felsőfokú végzettség	Összes (N=2026)
Egyet sem ismer	34,4	43,8	18,8	3,1	100 (32)
1-6	17,4	59,1	17,2	6,3	100 (413)
7-11	6,4	56,6	28,1	8,9	100 (608)
12-25	3,7	50,5	30,5	15,2	100 (776)
26 és a felett	1,0	42,1	33,0	23,9	100 (197)

Ezt minden bizonnyal az magyarázza, hogy minél iskolázottabb valaki, annál kevésbé szorul rá a támogatásokra, s ezért – viszonylagosan – nem is fordít nagy gondot azok megismerésére. Az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők viszont jobban rá vannak szorulva a különféle segélyekre, szolgáltatásokra, ezért – bár a viszonylagosságot itt is hangsúlyozni kell – jobban is ismerik őket. Elgondolkodtató az is, hogy mi okozza az alacsony műveltséggel rendelkezők közt azt a markáns megosztottságot, melynek eredményeként mind a legtöbbet, mind pedig az egyet sem, vagy csak keveset ismerőket ők képviselik legnagyobb arányban. Az alacsonyabb iskolázottság ezeknek az embereknek egy részénél – ahogy jeleztük is – kevesebb támogatási, ellátási forma ismeretét eredményezi. Ugyanakkor az alacsonyabb iskolázottság köztudottan csökkenti a kedvezőbb gazdasági pozícióba jutás esélyét, vagyis ezek az emberek szegényebb körülmények közt kénytelenek élni. A nagyobb rászorultság pedig rákényszerítheti az alacsony műveltséggel rendelkezők egy másik, szemmel láthatóan jelentős hányadát a különféle támogatási, ellátási formák jobb ismeretére.

Ha nem is meglepő, de mindenképp megfontolandó az ismertségek számának alakulása a korcsoportok megoszlásában. Amíg a fiatal felnőttek és középkorúak átlagosan 13,8, a javakorabeliek pedig 14,4 szolgáltatást, támogatást ismernek, addig az időseknél ez a mutató csak 10,7. A javakorabeliek kismértékű többlettudásának oka vélhetően abban rejlik, hogy ők még emlékeznek a gyermekneveléssel kapcsolatos ellátásokra, ugyanakkor már tájékozódniuk kell a szüleik ellátására, gondozására igényelhető formákról is, míg a fiatal-középkorúak esetében ez a szempont még nem olyan jelentős. Az idősek lemaradása egyrészt figyelmeztető jel, másrészt azonban érthető, hiszen az elmúlt tízegynéhány év gyökeres változásaival – melyek az elérhető szolgáltatásokra is kiterjedtek – ők tudtak legkevésbé lépést tartani. Ugyanezeket a tendenciákat láthatjuk akkor is, de még élesebben, ha a korcsoportonkénti támogatások ismertségének százalékos arányát vizsgáljuk mind a korcsoporton belül, mind pedig az összes ismertség kategóriáin belül. A 4a. és 4b. táblázatok adatai szerint az egyetlen támogatást sem ismerő idősek aránya többszöröse az ugyanabban az ismertségi kategóriában lévő fiatal-középkorúaknak és javakorabelieknek. Megállapíthatjuk továbbá azt is, hogy az iskolázottsággal ellentétben itt nem fedezhető fel semmilyen „kiegyenlítődesi” mechanizmus.

4a. táblázat

A támogatások ismertsége az egyes korcsoportokban – százalékos arányok az egyes korcsoportokon belül (N=2031)

Kor-csoportok	Egyet sem ismer	1-6	7-11	12-25	26 és a felett	Összes (N)
F i a t a l , középk.	0,7	16,6	31,9	41,0	9,8	100 (803)
Javakorabeli	0,8	17,8	29,2	40,2	11,9	100 (723)
Idős	4,2	30,1	28,1	30,9	6,7	100 (505)

4b. táblázat

A támogatások ismertsége az egyes korcsoportokban – százalékos arányok az összes ismertség kategóriáin belül (N=2031)

Kor-csoportok	Egyet sem ismer	1-6	7-11	12-25	26 és a felett
F i a t a l , középk.	18,2	32,1	42,1	42,4	39,7
Javakorabeli	18,2	31,2	34,6	37,5	43,2
Idős	63,6	36,7	23,3	20,1	17,1
Összesen (N)	100 (33)	100 (414)	100 (609)	100 (776)	100 (199)

A korcsoporti megoszláshoz hasonlóan mindenképpen megfontolandó a támogatások, segélyek és szolgáltatások ismertségének alakulása a férfiak és a nők között. A nők átlagosan közel két támogatással, szolgáltatással ismertek többet, mint a férfiak. A nők alaposabb tudására még inkább fény derül, ha a férfiak és nők által ismert támogatások arányát az összes ismertségek kategóriáin belül vizsgáljuk az 5a. táblázatban. Amíg az egyet sem ismerők közt egyenlő arányban vannak az „erősebb és gyengébb nem” képviselői, addig a kevesebb támogatást, segélyt stb. ismerők közt valamivel kevesebb, a többet ismerők közt pedig jelentősen több – majdnem kétszer annyi – a nő. Mindez viszonylag könnyen magyarázható azzal a ténnyel, hogy akár a gyermekek, akár az idősebbek gondozása még mindig inkább „női feladat”. Jelzi egyúttal a férfiak nagyobb veszélyeztetettségét is.

5a. táblázat

A támogatások, szolgáltatások ismertsége a férfiak és nők között – százalékos arányok az összes ismertség kategóriáin belül

Nemek	Egyet sem ismer	1-6	7-11	12-25	26 és a felett
Férfiak	50,0	52,7	50,7	43,1	35,7
Nők	50,0	47,3	49,3	56,9	64,3
Összes (N)	100 (34)	100 (414)	100 (610)	100 (777)	100 (199)

5b. táblázat

Ismert támogatások százalékos aránya korcsoportonként és nemenként az összes ismertség kategóriáin belül

Nem	Ismertség-kategóriák	Korcsoportok			
		Fiatál, középk.	javakorabeli	idős	Összes (N)
Férfi	Egyet sem ismer	31,3	25,0	43,8	100 (16)
	1-6	41,3	33,5	25,2	100 (218)
	7-11	44,7	35,0	20,4	100 (309)
	12-25	42,5	39,5	18,0	100 (334)
	26 és afelett	46,5	39,4	14,1	100 (334)
Nő	Egyet sem ismer	5,9	11,8	82,4	100 (17)
	1-6	21,9	28,6	49,5	100 (196)
	7-11	39,3	34,0	26,7	100 (300)
	12-25	42,4	36,1	21,5	100 (441)
	26 és afelett	35,7	45,0	19,4	100 (129)

5c. táblázat

A nemek százalékos aránya korcsoportonkénti és iskolázottsági bontásban

Korcsoportok	Iskolázottság	Férfiak	Nők
Fiatál felnőtt, középkorúak	8 általánosnál kevesebb	27	73
	Alapfokú	59	41
	Középfokú	41	59

	Felsőfokú	44	56
Javakorabeliek	8 általánosnál kevesebb	28	72
	Alapfokú	53	47
	Középfokú	40	60
	Felsőfokú	50	50
Idősek	8 általánosnál kevesebb	22	78
	Alapfokú	41	59
	Középfokú	42	58
	Felsőfokú	64	35

A két utolsó változó – nem és életkor – alapján azt feltételezhetnénk, hogy az idős férfiak különösen is veszélyeztetettek, amennyiben nem ismerik, hogy milyen támogatások, szolgáltatások segíthetnék őket, könnyíthetnék meg életüket. A 5b. táblázat alapján azonban láthatjuk, hogy az idős nők sokkal inkább veszélyeztetettek ebből a szempontból, mint az idős férfiak. Igaz ugyan, hogy kb. egyforma arányban vannak azon férfiak és nők, akik egyetlen támogatást sem ismernek, de az idős nők aránya ebben az ismertségi kategóriában kétszerese a férfiakénak. Hasonló az idős férfiak és nők aránya a következő – az 1-6 támogatást ismerő – kategóriában is. Más szóval, bár *átlagosan* az idősek és a férfiak ismernek kevesebb támogatást, de az időseken belül a nők sokkal nagyobb arányban vannak a támogatást egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben ismerők közt. Ennek oka nagy valószínűséggel az, hogy ebben a korosztályban a nők még kevésbé tanul(hat)tak, vagyis a többi korosztályhoz képest több az idős nő a csak alapfokú végzettséggel és a 8 általánosnál kevesebbel rendelkezők, s jóval kisebb arányban szerepelnek a felsőfokú végzettségűek közt (5c.táblázat). Az idős nők veszélyeztetettségét még inkább aláhúzza az a tény, hogy hosszabb életkoruk miatt nagyobb arányban élhetnek egyedül, magányosan, ha hozzátartozóik nem gondoskod(hat)nak róluk.

6. táblázat

Az átlagos összes ismertség számának alakulása az egyes jövedelem-kategóriákon belül*

Jövedelem-kategóriák	N	Min.	Max.	Átlagos ismertség

Nincs jövedelme	153	0	44	11,48
Alacsony jövedelmű	612	0	47	11,89
Közepes jövedelmű	961	0	47	13,67
Középmagas jövedelmű	87	2	47	18,10
Magas jövedelmű	11	5	48	18,30

* Alacsony jövedelműnek számítottak a 40e Ft-os, vagy az alatti jövedelmű emberek, közepesnek a 41e-100e Ft közöttiek, közép magasnak a 101e – 200e Ft közöttiek, s magasnak a 200e Ft felettiek.

A megkérdezettek mintegy 10 százaléka nem tudta megmondani, hogy mennyi a havi jövedelme, illetve megtagadta a választ. Ezek átlagos ismerete 14,34 volt, ami azt valószínűsíti, hogy egy jelentős részük inkább a magasabb jövedelmi kategóriákból került ki.

A jövedelemre a felmérés ugyan nem volt reprezentatív, érdemes azonban ebből a szempontból is megvizsgálni az adatokat. Ahogy az a 6. táblázatban is látható, a jövedelemkategóriák emelkedésével együtt nő az ismert támogatások, ellátások, segélyek száma is. Csak a legmagasabb jövedelemkategóriában lévő személyek közül kerültek ki az összes támogatást stb. ismerők. Megjegyzendő továbbá, hogy ebben és a középmagas jövedelmi kategóriában nem volt egyetlen személy sem, aki legalább két támogatást, ellátási formát ne ismert volna. Az iskolai végzettség és a jövedelem aránya közti erős korreláció köztudott, amit a mi felmérésünk is alátámaszt (7. táblázat). Más szóval, minél kevésbé iskolázott valaki, annál kisebb a valószínűsége annak, hogy középmagas vagy magas jövedelmi kategóriába kerüljön. Láttuk viszont, hogy minél iskolázottabb valaki, annál több támogatási formát ismer. Valószínűsíthető tehát, hogy a nagyobb jövedelműek által ismert több támogatás is inkább a magasabb iskolai végzettséggel magyarázható.

7. táblázat

Iskolázottság és jövedelem – százalékos arányok a tanulási kategóriákon belül

Iskolázottsági kategória	Nincs jövedelme	Alacsony	Közepes	Közép-magas	Magas	Összes (N)
8 ált.-nál kevesebb	0,7	64,7	34,5	-	-	100 (139)
Alapfokú	7,5	38,2	52,8	1,4	0,1	100 (990)
Középfokú	13,9	25,5	55,8	4,2	0,6	100 (495)
Felsőfokú	4,0	9,0	57,3	26,1	3,5	100 (199)

A felmérés a vallásosságra sem adott reprezentatív mintát. Mivel a köztudat szerinti vallásosabbak, azaz az idősebbek és a szegények az adatok tanúsága szerint kevesebb támogatási, ellátási formát ismernek, ezért érdemes megnézni, hogy ez az összefüggés itt is érvényesül-e. De fordítva is lehetne érvelni: a vallásos emberek erőteljesebb karitatív tevékenységük révén több rászorulóval találkoznak, s ennek következtében az elérhető támogatásokat is jobban ismerik. Az adatok azt mutatják, hogy a vallásos emberek – akár a maguk módján vallásosakat, akár a valamilyen egyház tanítását követőket nézzük – kevesebb támogatást ismernek, mint a nem vallásosak, vagy azok, akik nem tudják eldönteni, hogy vallásosak-e (8a. táblázat). Ha a támogatási ismertség százalékos megoszlását nézzük a vallásgyakorlási kategóriákon belüli (8b. táblázat), akkor is jól látszik, hogy a havonta többször és a hetente vagy még annál is gyakrabban templomba járók közt legalább kétszer akkora az egyetlen támogatást sem ismerők aránya, mint a templomba soha, vagy csak ritkábban járók közt. Viszont a vallásukat legalább havonta, vagy annál sűrűbben gyakorlók közt magasabb a 26-nál többet ismerők aránya is.

8a. táblázat

Az átlagos összes ismertség számának alakulása a vallási önbesorolás kategóriáin belül

Vallásossági önbesorolás	N	Min.	Max.	Átlagos ismertség

Nem vallásos	405	0	47	13,55
Nem tudja, hogy vallásos-e	89	0	46	13,94
Maga módján vallásos	1195	0	48	13,21
Egyház tanítása szerint vallásos	333	0	47	12,71
Megtagadja a választ	8	3	44	19,5

8b. táblázat

A támogatások ismertsége a vallásgyakorlás gyakorisága alapján – százalékos arányok a vallásgyakorlás kategóriáin belül

Vallásgyakorlás gyakorisága	Ismertségi kategóriák					
	Egyet sem	1-6	7-11	12-25	26 felett	Össz. (N)
Soha	1,8	23,4	28,2	38,3	8,3	100 (798)
Ritkábban	1,3	16,3	30,4	41,7	10,3	100 (448)
Évente néhányszor	0,7	16,0	34,9	39,1	9,3	100 (407)
Havonta	-	22,0	32,9	32,9	12,2	100 (82)
Havonta 2-3-szor	3,8	25,3	30,4	27,8	12,7	100 (79)
Hetente v. többször	3,9	22,8	25,7	35,0	12,6	100 (206)

Más szóval, bár a vallásosak *átlagban* kevesebb támogatást tudtak megnevezni, van közöttük egy az átlagnál tájékozottabb réteg is, amely éppen a gyakoribb templomba járás következtében találkozhat a szintén gyakran templomba járó, de támogatást nem ismerőkkel, s segíthet nekik szorult helyzetükben. Ezt azonban itt csak feltételesen jelenthetjük ki; mindenesetre szociálpolitikai szempontból érdemes tekintetbe venni azt, hogy a templomok, imaházak stb. fontos „információs központokként” szolgálhatnak. Sajnos a felmérés nem teszi lehetővé, hogy a templomba soha nem járó, támogatásokat egyáltalán nem, vagy alig ismerők számára megfelelő „spontán” információs szervezetet találjunk – ha van egyáltalán ilyen.

Speciális csoportok és a támogatások ismertsége

Az elemzés második részében arra keresem a választ, hogy a különféle, sajátos helyzetben élők milyen mértékben ismerik a nekik szánt (célzott) támogatást. A TÁRKI kérdezőbiztosai által a különféle foglalkozási kategóriákba sorolt személyeknek az egyes élethelyzetekben elérhető támogatások átlagos ismertségét a 9. táblázat szemlélteti. Logikusnak tűnik, hogy a szülési szabadságon, GYES-en, GYET-en stb. lévők ismerik a legtöbb gyermekgondozással, ellátással kapcsolatos támogatást, kedvezményt. Az azonban már némi magyarázatra szorul, hogy miért ismerik ugyanezek a személyek a többi életállapotban járó támogatást is a legnagyobb számban. Valószínűsíthető, hogy a gyermekneveléssel kapcsolatos támogatások, ellátások megismerésekor a leendő vagy már gyakorló édesanyák a különféle tájékoztató kiadványokban, előadásokban megismerik a többi ellátási kedvezményt is. De az is feltehető – s a kettő nem zárja ki egymást –, hogy a csecsemők és gyermekek a játszótéren "összehozzák" az egy kis beszélgetésre ott viszonylagosan jobban ráérő anyukákat, amelynek során kicserélhetik információikat nemcsak a gyermekneveléskor, hanem a felnőttkori ellátásban és az idősök gondozására igénybe vehető ellátási formákról is.

Ha ez a megfigyelés további vizsgálatokban is igazolást nyer, akkor ki kell használni azt, hogy van egy jól körülírható csoport, amely „különös fogékonyságot” mutat a különféle támogatások megismerésére.

9. táblázat

A bizonyos életállapotokban járó, ill. igényelhető támogatások átlagos ismertsége a különféle alkalmazottsági kategóriákban

Kategóriák	N	Ismertségek							
		Gyermek-ellátás		Felnőttellátás		Idősellátás		Összes ismeret	
		Átlag	Max.	Átlag	Max.	Átlag	Max.	Átlag	Max.
Alkalmazott	787	8,57	27	3,00	10	3,23	11	14,80	48
Önálló vállalkozó	125	8,57	26	2,73	10	2,95	11	14,24	47
Alkalmi munkás	30	6,75	24	2,22	10	2,54	11	11,52	45
Munkanélküli	123	6,64	17	2,24	8	2,42	9	11,3	31
Nyugdíjas	711	5,96	26	2,56	10	3,02	11	11,54	45
Szülési szab. Gyes	100	10,07	26	3,30	10	3,53	11	16,90	47

Tanuló	109	7,34	23	2,29	10	2,61	11	12,24	44
Egyéb alkalmazás	48	6,52	22	2,32	10	2,59	10	11,44	36
Összes/átlagos	2032	7,47	27	2,73	10	3,05	11	13,25	48

Szembeötlő továbbá az, hogy a legkevesebb támogatást, ellátást az alkalmi munkából élők, illetve a munkanélküliek ismerik – nemcsak az összes ismertséget tekintve, hanem még az őket leginkább érintő felnőttkori ellátási formákat illetően is. Gyakorlatilag a nyugdíjasok sem ismernek többet, de ők legalább az időskorban igénybe vehető támogatásoknál nem maradnak el jelentősen az átlagos ismertségben. Érdekes és fontos azonban megvizsgálni azt, hogy az egyes ellátások ismertségénél már említett időskorúak járadéka, melyet a megkérdezetteknek csak 18,0 százaléka említett, mennyire ismert a leginkább érintettek, az idősök körében. Itt is azt látjuk, hogy az idősök, a nyugdíjasok nem mutatnak jelentős különbséget az országos átlaghoz képest. Ez legalább annyiban örvendetes, hogy bár csak minden ötödik ember ismeri ezt a támogatási formát, ezek közt az idősök nem alulreprezentáltak.

A céltámogatásokat tekintve megvizsgálhatunk még egy csoportot: a kérdőív lehetőséget ad arra, hogy szembeállítsuk azokat, akik azt tervezik, hogy a következő egy-két évben gyermeket vállalnak, azokkal, akik nem szeretnének, illetve nem tudják, hogy akarnak-e a közeljövőben gyermeket. Mind a határozatlanok, mind pedig a gyermeket vállalók több gyermekgondozással kapcsolatos támogatást, ellátást ismernek, mint azok, akik nem szeretnének gyermeket. Talán a gyermekvállalásra való tudatos készülés egyik jele ez?

10. táblázat

A bizonyos életállapotokban járó, ill. igényelhető támogatások átlagos ismertsége a roma és nem roma lakosság körében

Népesség	N	Ismertségek							
		Gyermek-ellátás		Felnőttellátás		Idősellátás		Összes ismeret	
		Átlag	Max.	Átlag	Max.	Átlag	Max.	Átlag	Max.
Roma	134	6,71	24	2,32	10	2,35	11	11,38	45
Nem roma	1890	7,53	27	2,76	10	3,10	11	13,39	48

Átlag/ összes	2032	7,47	27	2,73	10	3,05	11	13,25	48
----------------------	-------------	------	----	------	----	------	----	-------	----

Végezetül tájékozódásképp megvizsgálhatjuk azt is, hogy a roma népesség az országos átlagokhoz viszonyítva milyen arányban ismeri az egyes életállapotokban igénybe vehető támogatásokat. Az alacsonyabb iskolai végzettség és a nagyobb munkanélküliségi ráta alapján feltételezhetjük, hogy az országos átlagnál kevesebb – esetleg jóval kevesebb – támogatási, ellátási formát ismernek. De előítéletes megjegyzésekből az ellenkezőjét is feltételezhetnénk, vagyis azt, hogy a roma népesség jobban ismeri az igénybe vehető támogatásokat. A 10. táblázat adatai azonban azt mutatják, hogy a romák, bár nem sokkal, de átlagosan valamivel kevesebb támogatási, ellátási formát ismernek minden egyes életállapotban.

Összegzés, javaslatok

Korra, nemre, településtípusra és iskolai végzettségre reprezentatív országos felmérésünkben arra kerestük a választ, hogy az emberek milyen mérvű aktív tudással rendelkeznek az őket megillető, illetve bizonyos életállapotokban igényelhető támogatásokról, ellátásokról, segélyekről, stb. Minden életállapotban, helyzetben van néhány olyan támogatás, ellátás, amelyeket viszonylag jól ismernek az emberek, de a többit, legalábbis az előzőekhez képest, csak jóval kevesebben, vagy alig ismerik. Csupán hat olyan támogatási, ellátási forma van, amelyeket legalább a megkérdezettek fele meg tud nevezni: a GYES, az idősek részére ápolást, gondozást nyújtó otthonok, a családi pótlék, a gyermekneveléssel kapcsolatos lakásépítési támogatás ("szocpol"), a munkanélküliek jövedelempótló járadéka és a rendszeres szociális segély.

Sok vagy kevés-e az emberek által ismert lehetőségek száma? Nehéz erre egyértelmű igennel vagy nemmel válaszolni. Biztató, hogy ezek a számok az aktív tudást mutatják, tehát reménykedhetünk abban, hogy szükség esetén az ellátásra, támogatásra szoruló ember környezetében lesznek olyanok (vagy legalább is az illetőnek van annyi ismerete, hogy tud olyanokhoz fordulni), akik tudják, mi illeti meg, milyen formában kérhet segítséget.

Annak érdekében, hogy a támogatási, ellátási formák még inkább ismertek legyenek, illetve a kevésbé ismertekben (is) részesedjenek az arra rászorulóknak, az összegzés további részét egyfajta szociálpolitikai javaslattételként fogalmazom meg.

Megfontolandó, hogy azok a formák, amelyeket a megkérdezetteknek kevesebb mint tíz százaléka említett, kivétel nélkül mind a gyermekneveléshez kapcsolódnak. Ezek nagyobb részét a szolgáltatások teszik ki (gyermekfelügyelet, játszócsoport és -ház, családi napközi, gyermekjóléti szolgálat), kisebb részét pedig – de ez még inkább aggasztó – a jövedelemtől függő, rászorultság alapján járó, illetve kérhető ellátások (az egészségügyi és egyéb ellátásokért fizetett térítések díjai és a pótszabadság). A családsegítőknek, gyermekvédelemmel foglalkozóknak tehát megfelelő hangsúlyt kell fektetniük ezen lehetőségek ismertetésére is.

A munkanélküliek és az alkalmi munkából élők a leginkább tájékozatlanok az egyes ellátási, támogatási formákat illetően, beleértve a felnőttellátással kapcsolatosakat is. Megfontolandó lenne tehát egy a jelenleginél hatékonyabb tájékoztató összeállítás, illetve eredményesebb terjesztése.

Láttuk továbbá, hogy az időskorúakat megillető támogatások és szolgáltatások jelentős részét – átmeneti segély, idősek gondozó (átmeneti) háza, étkeztetés, lakásfenntartási támogatás, időskorúak járadéka, ápolási díj, temetési segély, valamint a házi segítségnyújtás és a családgondozás – a megkérdezetteknek csak ötöde, vagy még annál is kevesebben ismerik. Különösen figyelmeztető ez akkor, ha arra gondolunk, hogy a válaszolók harmada nyugdíjas, s hogy az átlaghoz hasonlóan az idősek is ugyanannyira tájékozottak – pontosabban fogalmazva inkább tájékozatlanok – az őket megillető támogatásokról. Hazánk idősödő lakosságára való tekintettel mindenképp biztosítani kell azt, hogy az idősellátás formáiról az idősekkel együtt az őket – (még mindig) jelentős arányban – ellátó családtagok, rokonok is értesüljenek, informálódjanak.

Amennyiben további vizsgálatok is alátámasztják megfigyelésünket, hogy a szülési szabadságon, GYES-en stb. lévők átlagosnál tájékozottabbak, akkor egy „információs-kampánynak” mindenképp érdemes az ilyen édesanyákat kitüntetett figyelemmel megcélozni. Hasonló feltételek mellett „információs központok” szerepét tölthetnék be az egyházak. A vallásukat rendszeresen gyakorlók egy része ugyan alig ismeri az

elérhető támogatásokat, de egy másik jelentős része jól ismeri azokat, s a különféle egyházi programokon ezt megoszthatják az arra rászorulókkal.

A közmondás szerinti jó bornak nem kell cégér. Ha a magyar szociális ellátás hagy is kívánni valókat maga után, semmi esetre sem szabad azt „rossz bornak” tartanunk. De ahhoz sem férhet kétség, hogy a támogatásokról, ellátásokról tájékoztatnunk kell az embereket.